

פרשת שמות - "בזכות נשים צדקניות נגאלנו ממצרים" - הצדעה לנשות ישראל.

זאב (וה) פרידמן

ספר בראשית שזה אתה סיימנו הוא ספר **"האבות והבנים"** ואילו **ספר שמות** הוא ספר **"האימהות והבנים"**. ספר בראשית הוא ספר לידתה של המשפחה ואילו ספר שמות הוא ספר לידתה של האומה והעם. פרשתנו הפותחת את ספר שמות, היא **הצדעה לנשות ישראל במצרים**. חוט של **חוסן נשי**, מתוח בין שני אירועים שבמרכזן ניצבות הנשים והאימהות - המנהיגות, פורצות הדרך ומשנות ההיסטוריה, כדמויות מופת, מאירוע **המייאדות** בפרשתנו, ועד לאירוע האימהות והנשים, **"המראות הצובאות"** של בניית הכיור בהקמת המשכן בסוף ספר שמות.

נתמקד ונדון, בנשים והאימהות: **"וְאֵלֶּה, שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הַבָּאִים, מִצְרָיִם: אֶת יַעֲקֹב, אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ."** (א', א'). **מה המשמעות של המילה: "וביתו"?** "וְהַקָּרִיב אֶהְיֶה אֵת-פֶּרֶךְ הַחֲטָאת, אֲשֶׁר-לוֹ; וְכִכָּר בַּעֲדוֹ, וּבַעֲדַת בֵּיתוֹ" (ויקרא, טז', ו') שפירושו: **ביתו- זו אשתו** (יומא, ב'). האישה היא הבית, היא עיקר הבית, בני הבית- הם הבנים של האמא. על הפסוק **בישעיהו**, לג', ו': **"וְהָיָה אֲמוֹנֵת עֲתִידָה חֹסֶן"** שועלת חכמת נדעת יראת יְהוָה היא אוֹצְרוֹ. ", דרשו רבותינו על ששה סדרי המשנה: **חוסן- "זה סדר נשים"** (שבת, לא', א'). **"בזכות נשים צדקניות שהיו באותו הדור, נגאלו ישראל ממצרים"** (סוטה, י"א, ע"ב).

בעולמנו העכשווי אנו עוסקים רבות בתאוריה, במחקר ובפרקטיקה, בתחומי **המגדר (ג'נדר Gender)**, השוויון, מעמד האישה ובסוגיית **הפמיניזם**. המונח ג'נדר קשור באופן מובהק בשלושה היבטים פסיכו-חברתיים: **היבט אישי זהותי, היבט תפקודי התנהגותי והיבט חברתי ייחוס**. **ד"ר אבי ויינרוט** בספרו: **"פמיניזם ויהדות"** (2001) טוען, שגישת היהדות באמצעות חז"ל תואמת לגישת הפמיניזם המודרני שגורסת, כי על אף השוני הקיים בין המינים, אין מקום להפלות ביניהם. לדברי ויינרוט, לאור מחקרו התורני, **ערך כבוד האישה ניצב ביהדות בראש הפירמידה הערכית. פרופ' קרול גיליגן** מאוניברסיטת הרווארד בארה"ב בספרה: **"בקול שונה- התיאוריה הפסיכולוגית והתפתחות האישה"** (1995), מתארת מחקר שלפיו אצל נשים קיים מתח מובנה, של סוג מאבק פנימי מתמשך, **במתח שבין המחויבות למרחב הציבורי (עבודה, קריירה, פעילות ציבורית), לבין המחויבות למרחב הפרטי (הבית והילדים).**

איזו כברת דרך של שינוי לטובה התחולל, מאז אמירתו של המחזאי הצרפתי מן המאה ה-17 **מולייר**, ששם בפי גיבור מחזהו, **"בית ספר לנשים"** (תרגם אהוד מנור) את הדברים הבאים: **"אני רוצה אישה שמחשבתה רזה, אחת שאין לה שום מושג בחריזה. אני רוצה אישה שדי לה בארבעה דברים והם: להתפלל, לתפור, לטוות ולאהוב אותי בליל"**.

במסמך של **מרכז המחקר והמידע של הכנסת**, בנושא: **"נשים בישראל- סוגיות מרכזיות"**, שהוגש לוועדה לקידום מעמד האישה ולשוויון מגדרי (יולי 2015), מוצגים נתונים נבחרים עכשוויים. שיעור מנהלות נשים בכלל המנהלים, הוא רק 32.8%. שיעור הנשים בחברות בדירקטוריונים עלה מ-7% ב-1993 ל-45.5% ב-2013. אבל רק 8 מתוך 46 יושבי ראש דירקטוריונים בחברות ממשלתיות הן נשים. רק 2 נשים הן מנכ"ליות של חברות ממשלתיות מקרב 59 מנכ"לים. כנסת ישראל חוקקה מאז 1954, 12 חוקים בענייני נשים והקימה ועדה קבועה לקידום מעמד האישה ושוויון מגדרי.

אך כבר בפרשתנו, במציאות הקשה של שעבוד, עבדות והפתרון הסופי שגזר פרעה על העם היהודי, להמית את כל הבן הילוד ובעצם לחסל את עם ישראל, הנשים הצדקניות ניצבות בעוז ובענווה, תוך לקיחת סיכון עצמי, כנגד המלך פרעה וגזרת הפתרון הסופי, לעם שזה עתה נולד: **"וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם, לְמִילֵדֹת הָעִבְרִיּוֹת, אֲשֶׁר שָׁם הָאֵחָת שִׁפְרָה, וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פּוּעָה. וַיֹּאמֶר, בְּיֶלְדָּךְ אֵת-הָעִבְרִיּוֹת, וְיֹרְאֵתָן, עַל-הָאֲבָנִים: אִם-בֶּן הוּא וְהַמֵּתָן אֹתוֹ, וְאִם-בַּת הוּא וְחָיָה. וְתִירָאן הַמִּילֵדֹת, אֶת הָאֱלֹהִים, וְלֹא עָשׂוּ, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרַיִם; וְתַחֲיֶינָן, אֶת-הַיִּלָּדִים."** (א', טו'-יז).

אמר רבי חנינא, סימן גדול מסר (פרעה) להן (למייאדות): בן- פניו למטה, בת- פניה למעלה" (סוטה, י"א ע"ב). דומה שהמלך פרעה כבר זיהה את תכונת האישה שפניה למעלה, בחוסן אמוני

ונפשי ובלקחת אחריות לראיה עתידית לגורלו, קיומו והמשכיותו של עם ישראל. מלך זה כנראה תכנן, שלאחר מימוש הפתרון הסופי של חיסול הבנים, הרי שבנות ישראל תתערינה בחברה המצרית ותשבחנה את הגזע המצרי בתכונות המיוחדות שלהן. נרטיב היצירה של עם ישראל במצרים, מתרחש בתהליך, על גבי רצף של שינוי המציאות, שהוא נע בין שני קטבים: ממציות של שעבוד, עבדות וגזירת הפתרון הסופי, למציאות של חירות וגאולה, ממציות של שואה למציאות של תקומה.

בתוך רצף תהליך השינוי הזה, בולטות הנשים במיוחד, כבר בקצה הראשון והמציאות הקשה והמייאשת. אלו הן אותן המיילדות האמיצות המסכנות את חייהן, שהפגינו מנהיגות, אומץ, אופטימיות, אמונה ותקווה ובעיקר חוסן אמוני ונפשי, חוסן - "זה סדר נשים". חוסן נשי זה, נשען על שני יסודות: אמונה בקב"ה - "וַתִּירָאן הַמִּיֻלֶּדֶת, אֶת הָאֱלֹהִים", ותכונות אישיותיות שהביאו גם למעשים, "וְלֹא עָשׂוּ, פֶּאֶשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרַיִם; וַתַּחֲיֶינָה, אֶת-הַיָּלָדִים".

אך המרתק הוא להמשיך ולבחון לא רק בטקסט בפרשתנו, אלא גם במדרש, כיצד באה לידי ביטוי, אותה מנהיגות מעוררת ההשתאות וההשראה של הנשים והאימהות במצרים, ששינו את פני ההיסטוריה, והובילו את אותו תהליך של שינוי המציאות, משואה לתקומה?

כבר הזכרתי בעבר, את אותו מדרש מונומנטלי, המציג את סיפור גבורתן ועוז רוחן של הנשים הצדקניות במצרים, שבזכותן נגאלנו ויצאנו ממצרים. מדרש תנחומא, פקודי, ט', מתאר לנו את גדולתן וחוסנן של הנשים המחרפות נפשן במצרים: "אתה מוצא בשעה שהיו ישראל בעבודת פרך במצרים, גזר עליהם פרעה שלא יהיו ישנים בבתיהם ושלא יהיו משמשין מיטותיהם. אמר ר' שמעון בן חלפתא: מה היו בנות ישראל עושות? יורדות לשאוב מים מן היאור והקב"ה מזמין להן דגים קטנים בתוך כדיהן והן מוכרות ומבשלות מהן ולוקחות מהן יין והולכות לשדה, בשעה שהולכות לשאוב מים.....ומוליכות אצל בעליהן לשדה ומרחיצות אותם וסכות אותם ומאכילות אותם ומשקות אותם ונזקקות להם... משהיו אוכלים ושותים, נוטלות המראות ומביטות בהן עם בעליהן. זאת אומרת: אני נאה ממך וזה אומר: אני נאה ממך ומתוך כך היו מרגילין עצמן לידי תאוה ופרין ורבין והקב"ה פוקדן לאלתר, שנאמר: "ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד". בזכות אותן המראות שהיו מראות לבעליהן ומרגילות אותן לידי תאוה. מתוך הפרך העמידו כל הצבאות שנאמר יצאו כל צבאות ד' מארץ מצרים". רש"י מרחיב את תיאור הסיטואציה שהתרחשה: "נוטלות המראות וכל אחת רואה עצמה עם בעלה במראה. ומשדלו בדברים, לומר: אני נאה ממך ומתוך כל מביאות לבעליהן לידי תאוה ונזקקות להם ומתעברות ויולדות. שנאמר: תחת התפוח עוררתיך". אלו הן המראות הצובאות, הנשים, שבזכותן הוקם כור הנחושת במשכן. הנשים, שבזכותן הוקמו צבאות עם ישראל".

אבל השאלה הנשאלת היא, כיצד מצליחות הנשים, לחלץ את בעליהן ממצב של ייאוש, חדלון והעדר תקווה ואולי השלמה עם המציאות, ומצליחות להעצים את בעליהן ולגרום להם, להתעורר, לקחת אחריות לגורלם ולהיות פרואקטיביים, כיצד זה קורה?

את התשובה לשאלה שמעתי לפני שנים, בתקופת שליחותי בארה"ב, מחברי הטוב הרב שרגא גרוס בשם אביו, הרב אלכסנדר גרוס ז"ל, המאיר באור נפלא את חווית הסיפור המדרשי. שכן, בקריאה שטחית של המדרש, אנו עלולים לטעות בהבנת הדיאלוג המתקיים בין בני הזוג. שהרי, כשכל אחד אומר לשני: "אני נאה ממך", ניתן להתרשם ממערכת יחסים בעייתית בין בני זוג, המעידה לכאורה על מתחים ותחרות בין שניהם. מי יותר נאה מהשני. ניתן היה לחשוב, שהדיאלוג במדרש, עומד כאנטי תיזה, לכאורה, לתהילתן וגדולתן של הנשים הצדקניות שבגללן נגאלנו ממצרים. היינו מתרשמים דווקא מסיטואציה זוגית שבולמת את תהליך שינוי המציאות. היינו ממליצים במקרה זה, אף על הפניה ליועץ מקצועי לחיי נישואין. אך הרב גרוס, ביקש מעמנו לקרוא ולהבין את הדיאלוג באופן שונה. נקודת המפתח היא, היכן מקומו של הפסיק בדיאלוג, וכך לדבריו יש לקרוא את הטקסט: האישה אומרת לבעלה: אני נאה, .. ממך. כלומר, אישי היקר, עליך לדעת שאני נאה וכל מה שהשגתי בחיים, זה ממך. באופן דומה, גם האיש אומר לאשתו: "אני נאה, .. ממך". כלומר, אשתי היקרה, גם עליך לדעת שאני נאה וכל מה שהשגתי בחיים, זה ממך". הנה לנו מודל ראוי של זוגיות ושותפות אמיתית של איש ואשתו. למעשה, יש כאן כלים שלובים, של העצמה בין זוגית, שכל אחד/ת מבני הזוג, הוא העוזר כנגדו/ה, של האחר.

ניתן לקבוע שהמחוללות את תהליך שינוי המציאות ומנצחות בסיטואציה המתוארת במדרש ,
הן הנשים . גדולתן של הנשים, שהן אלה שהיו הפרואקטיביות והיוזמות במצב המשברי של חדלון וייאוש, שעם ישראל היה נתון בו במצרים, נוכח גזירת הפתרון הסופי של פרעה להשמיד את העם היהודי, **"אם-בן הוא והמתן אתו, ואם-בת הוא וחתה".** עוצמת גדולתן של הנשים, שהן לא ראו רק את הרגע, העכשווי והיום. אלא ראו בחוסן האמוני והנפשי שלהן, את הטווח הארוך והמחר. הן הבינו את האחריות הכבדה וסדרי העדיפויות הנכונים, במחויבות לשרשרת הדורות, בעבר בהווה ובעתיד.

האם היו נשים נוספות, מלבד המיילדות העבריות, שניהלו מאבק כנגד הממסד וראשיו ושינו את פני ההיסטוריה ?

מרים אחותו של משה מתייצבת כנגד אביה עמרם וכנגד **ממסד הסנהדרין**: "בשעה שגזר פרעה כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, כיון ששמע עמרם כן, הוא ובית דינו, באותה שעה גזרו ומנעו ישראל מפרייה ורבייה, והוציאו את נשיהן....**מרים אמרה : אבא-פרעה היה טוב לישראל יותר ממך.** כיון ששמע עמרם את דבריה הביא אותה לפני **סנהדרין** ואמרה לפנייהם ואמרו לו : **עמרם, אתה אסרת ואתה צריך להתיר את הדבר**" (פסיקתא רבתי פמ"ג)

אסתר מהמגילה, גם היא מתייצבת כנגד מרדכי דודה ו**כנגד ממסד הסנהדרין**: "לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי...גם אני ונערותי אצום ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת **וכאשר אבדתי אבדתי**" (אסתר, ד', טז'). גזרת המן נגזרה בחודש הראשון הוא חודש ניסן, בשלושה עשר יום בו. ולצום שלושה ימים, פרושו לצום גם בליל הסדר ומה עם חובת האכילה בליל הסדר, שביטולה מחייב כרת. " אמר לה מרדכי : והלא יום שלישי פסח הוא, איך יתענו ישראל בו? **אמרה לו: אתה ראש לסנהדרין ואתה אומר דבר כזה ? ואם אין ישראל, למי הפסח ?**" (פרקי דרבי אליעזר, נ'). **בנות צלופחד** בספר שמות, לוחמות בממסד בראשות משה ותובעות זכויות ירושה של נחלת אביהם. משה רבנו אינו יודע מה לפסוק, והקב"ה מתערב ואומר למשה : כן דוברות בנות צלופחד – הן צודקות בדרישתן. הן אותן הנשים שיצרו תקדים היסטורי והלכתי, בהתעקשותן ונחישותן, למימוש זכותן לרשת נחלת אביהן בארץ ישראל. **נשות ישראל**, בסוף ספר שמות, באירוע "המראות הצובאות", **שהתעקשו וניהלו מאבק עיקש, כנגד הממסד בראשות משה** וביקשו אף הן לקחת חלק בהקמת המשכן במדבר, בכך שביקשו לתרום את מראות הנחושת מתקופת מצרים, להקמת כיור הנחושת. משה בתחילה מסרב ולא משתף איתן פעולה ורק בהתערבותו של הקב"ה, **הן יוצרות תקדים, הן משתתפות ונוטלות חלק בהקמת המשכן במפעל ההתנדבות, - מהדרה להכלה.**

הן אותן הנשים, המנהיגות, פורצות הדרך שבמבחני מסע המדבר, הניפו את דגל החוסן : "ניתנה ראש לארץ ישראל", בניגוד תהומי לגברים, שבמשבר קברות התאוה "השומים והבצלים" ובסיפור המרגלים, הם אותם הגברים חלושי החוסן, שהניפו את דגל החידלון : " ניתנה ראש ונשובה מצרימה", ולעומתן, הנשים המסרבות להשתתף בחטא העגל ובחטא המרגלים **ומניפות את דגל זקיפות הקומה, החוסן האמוני, הגאווה היהודית והציונית. הן אותן הנשים המנהיגות שבע הנביאות פורצות דרך - שרה, מרים, דבורה, חנה, אביגיל, חולדה ואסתר, שהשפיעו בדרכן על נתיבי ההיסטוריה. הן אותן הנשים המיילדות העבריות בפרשתנו, שפרה ופועה, שישבו על**

המשבר - רגע המעבר מהריון ללידה , כשברקע גזירת פרעה : " ויצו פרעה, לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר : כָּל בֶּן־יִלּוּד, תִּשְׁלַכְהוּ" (א', כב'), הן אותן הנשים, שידעו להפוך המשבר לשבר ולצמיחה, לתקווה של קיומיות, להפוך הקושי להזדמנות, לבניה וצמיחה, ולהפוך את הלימון ללימוןדה.

עתה נותר לנו הגברים, להצדיע לנשות ישראל, בהוד ובהדר, בסעודת ליל שבת, בשירת: אִשְׁתְּ חֵיל, מִי יִמְצָא, וְרַחֵם מִפְּנֵינִים מְכָרָה. בָּטַח בָּהּ, לֵב בַּעֲלָהּ ; וְשָׁלַל, לֹא יִחְסֹר, קָמוּ בְּנֵיהָ, וַיֵּאשְׁרוּהָ ; בַּעֲלָהּ, וַיְהַלְלָהּ. רַבּוֹת בָּנוֹת, עָשׂוּ חֵיל ; וְאַתָּה, עָלִית עַל כָּלָנָה. שֶׁקֶר הַחוֹן, וְהַכֵּל הַיָּפִי, אֲשֶׁה יִרְאֶת ד', הִיא תִתְּהַלֵּל. תָּנוּ-לָהּ, מִפְּרֵי יָדֶיהָ ; וַיְהַלְלוּהָ בְּשִׁעְרֵיהָ. (משלי לא').